

BUTLER II

PROFESOR PARODIJE

MARTA NUSBAUM

Sa engleskog preveo Dorđe Tomić

I.

Dugo je akademski feminizam u Americi bio tesno povezan sa praktičnom borbom da se ostvare pravda i jednakost za žene. Teoretičarke nisu posmatrale feminističku teoriju samo kao učene reči na papiru; teorija je bila direktno povezana sa predlozima za društvenu promenu. Tako su se feministkinje angažovale na mnogim konkretnim projektima: reforma zakona o silovanju; skretanje pažnje javnosti na probleme nasilja i seksualnog zlostavljanja u porodici i izmena njihovog zakonskog tretmana; uvećanje ekonomskih mogućnosti za žene, poboljšanje uslova za rad i obrazovanje; usvajanje porodiljskih beneficija za zaposlene žene; kampanja protiv trgovine ženama i devojka za potrebe prostitucije; rad na društvenoj i političkoj jednakosti lezbejki i homoseksualaca.

Štaviše, neke teoretičarke su sasvim napustile univerzitet, jer se bolje osećaju u svetu praktične politike, gde direktno mogu da se bave ovim urgentnim problemima. One koje ostaju u akademskim okvirima često s ponosom naglašavaju svoju posvećenost praktičnim stvarima, pogleda uvek usmerenog na materijalne uslove u kojima žive stvarne žene, uvek pišući na način koji uzima u obzir ta stvarna tela i te stvarne borbe. Ne možemo pročitati ni jednu stranicu Ketrin Mekinon, na primer, a da ne budemo odmah uvučeni u stvarne probleme povezane sa zakonodavnim i institucionalnim promenama. Ukoliko se ne slažemo sa njenim idejama – a mnoge feministkinje se ne slažu – izazov koji nam njeno pisanje upućuje jeste iznalaženje nekog drugog načina za rešavanje problema koji su tako slikovito dočarani.

Feministkinje se u nekim slučajevima nisu mogle složiti oko toga šta je ono što je loše i šta je potrebno učiniti da bi se stvari poboljšale; ali sve se slažu da je položaj žene često nepravičan i da ga zakonodavna i politička akcija mogu približiti situaciji u kojoj će biti manje nepravičan. Mekinonova, koja hijerarhiju i subordinaci-

ju prikazuje kao endemične za čitavu našu kulturu, takođe je posvećena, uz oprezni optimizam, promeni kroz zakone – domaće zakone o silovanju i seksualnom zlostavljanju i međunarodne zakone o ljudskim pravima. Čak i Nensi Čodorov, koja u *Reprodukciji materinstva* daje deprimirajući prikaz replikacije opresivnih kategorija roda u vaspitavanju dece, tvrdi da se ova situacija može izmeniti. Uviđajući nesrećne posledice ovih navika, muškarci i žene mogli bi odlučiti da od sada stvari rade na drugi način; a promene u zakonima i institucijama mogle bi pružiti podršku takvim odlukama.

U mnogim delovima sveta feministička teorija još uvek tako izgleda. U Indiji, na primer, akademske feministkinje ulaze u praktične borbe, a feministička teorija je blisko vezana sa praktičnim angažmanima kao što su programi opismenjavanja žena, reforma nepravilnih zakona, promena zakona o silovanju (koji i u današnjoj Indiji ima najveći broj onih nedostataka koje je napadala prva generacija američkih feministkinja), napor da se izdejstvuje društveno priznavanje problema seksualnog zlostavljanja i nasilja u porodici. Ove feministkinje znaju da žive usred žestoko nepravilne stvarnosti; ne bi mogle živeti u miru sa sobom da se tim problemima ne bave takoreći svakodnevno, svojim teorijskim tekstovima i svojim aktivnostima izvan učionica.

U Sjedinjenim Državama, međutim, stvari su se izmenile. Opaža se jedan nov, uznemiravajući trend. Ne samo da feministička teorija posvećuje relativno malo pažnje borba žena izvan Sjedinjenih Država. (Ovo je od uvek bila tamna strana čak i najboljih radova iz prethodnog perioda.) Na američkim univerzi-

tetima u prvi plan izbija nešto podmuklije od provincijalizma. To je praktično potpuno okretanje od materijalne strane života, ka jednom tipu verbalne i simboličke politike koja je samo najtanjim vezama povezana sa stvarnom situacijom stvarnih žena.

Feministkinje novog simboličkog tipa izgleda veruju da je pravi način bavljenja feminističkom politikom korišćenje reči na subverzivne načine, iznošenje naduvenih opskurnosti i oholih apstrakcija u akademskim publikacijama. Ovi simbolički gestovi, veruje se, sami po sebi predstavljaju oblik političkog otpora; otuda, ako želimo smelo da postupamo, ne moramo se ni baviti zamornim stvarima kao što su zakonodavstvo ili društveni pokreti. Novi feminizam, štaviše, uči svoje sledbenice da prostor za značajne društvene promene nije velik, ako ga uopšte ima. Svi smo, manje ili više, zarobljenici struktura moći koje definišu naše identitete kao žena; ove strukture nikada ne možemo promeniti na neki značajan način, i nikada im ne možemo umaći. Možemo se samo nadati da ćemo unutar takvih struktura moći pronaći prostore u kojima ćemo ih parodirati, ismevati, kršiti govorom. Osim što se nudi kao vrsta realne politike, ova simbolička verbalna politika se na ovaj način prikazuje i kao jedina moguća politika.

Ove promene dosta toga duguju popularnosti francuske postmodernističke misli. Mnoge mlade feministkinje, bez obzira na konkretne veze sa ovim ili onim francuskim misliocem, pale su pod uticaj ekstremno francuske ideje da se intelektualci imaju baviti politikom tako što će govoriti buntovno, te da je ovo značajan oblik političke akcije. Pored toga,

mnoge su iz tekstova Mišela Fukoa (s pravom ili ne) izvukle fatalističku ideju da smo zatvorenici jedne sveobuhvatne strukture moći i da reformatorski pokreti u stvarnom životu redovno završavaju tako što se na nove i podmukle načine stavljaju u službu te iste moći. Takve feministkinje nalaze utehu u ideji da feminističkim intelektualkama još uvek stoji na raspolaganju subverzivna upotreba reči. Lišene nade u velike i trajne promene, još uvek možemo pružati otpor prerađivanjem verbalnih kategorija, na marginama sopstava koja su njima konstituisana.

Jedna američka feministkinja doprinela je oblikovanju ovih tokova snažnije nego iko drugi. Mnogim mladim studentkinjama čini se da upravo Džudit Batler definiše ono što feminizam danas jeste. Školovana kao filozof, ona se često doživljava (među ljudima iz književnosti češće nego među filozofima) kao jedan od najvažnijih mislilaca roda, moći i tela. Ako se pitamo šta se dogodilo sa feminističkom politikom starog stila i materijalnim stvarnostima kojima je ona bila posvećena, moramo uzeti u obzir njen rad i uticaj i ispitati argumente koji su mnoge naveli da prihvate stav koji toliko liči na kvijetizam i povlačenje.

II

Teško je izaći na kraj sa idejama Džudit Batler, zato što nije lako ustanoviti šta su njene ideje. Džudit Batler je veoma pametna osoba. U javnim raspravama pokazuje da je u stanju da stvari izlaže jasno i brzo shvata šta joj se govori. Njen stil pisanja, s druge strane, izveštačen je i nerazumljiv. Obiluje aluzijama na druge teoretičare koje izvlači iz širokog spektra različitih teorijskih tradicija. Pored Fukoa, uz nedavno

usredsređivanje na Frojda, rad Džudit Batler se značajno oslanja na Luja Altisera, francusku lezbejsku teoretičarku Monik Vitig, američkog antropologa Gejla Rubina, Žaka Lakana, Dž. L. Ostina i američkog filozofa jezika Saula Kripkea. Ovi mislioci se, u najmanju ruku, ne slažu između sebe; otuda je prvi problem u čitanju Džudit Batler zbunjenost otkrićem da su njeni argumenti poduprti pozivanjem na mnoštvo kontradiktornih pojmova i doktrina, obično bez uočljivih naznaka kako bi te kontradikcije mogle biti razrešene.

Sledeći problem je njeno neobavezujuće korišćenje aluzija. Ideje ovih mislilaca nikada se ne opisuju dovoljno detaljno da bi se time mogli uputiti neupućeni (ako ne poznajete Altiserov pojam "interpelacije", biće vam potrebna poglavlja da dođete sebi) ili da bi se upućenima objasnilo kako su, zapravo, te teške ideje ovde shvaćene. Naravno, dobar deo akademskog pisanja je na neki način aluzivan: pretpostavlja se prethodno poznavanje određenih doktrina i pozicija. Ali kako u kontinentalnoj tako i u anglo-američkoj filozofskoj tradiciji, akademski pisci koji se obraćaju specijalističkoj publici stavljaju do znanja da su figure koje koriste komplikovane i da su predmet mnogih različitih interpretacija. Tako obično prihvataju i odgovornost za zastupanje određene interpretacije između mnogih sukobljenih interpretacija, demonstriraju argumentima zašto određenu figuru interpretiraju na odabrani način i zašto je njihova interpretacija bolja od drugih.

Toga nema kod Džudit Batler. Divergentne interpretacije se jednostavno ne razmatraju – čak ni tamo, kao u slučaju Fukoa i

Frojda, gde zastupa veoma sporne interpretacije koje mnogi poznavaoi ne bi prihvatili. Tako dolazimo do zaključka da se aluzivnost pisanja ovde ne može objasniti na uobičajeni način, pretpostavljanjem specijalizovane publike željene debate o ezoteričnim akademskim pozicijama. Ovo pisanje je jednostavno previše tanko da bi zadovoljilo publiku koja makar i približno odgovara tom opisu. Takođe je očevidno da njihovi radovi nisu namenjeni ni neakademskoj publici koja bi da izađe na kraj sa stvarnim nepravdama. Takva publika bi jednostavno bila zgranuta gustinom čorbe njene proze, svim tim podrazumevanjima, ekstremno nepovoljnim odnosom između broja imena i ponuđenih objašnjenja.

Kome, onda, Džudit Batler govori? Reklo bi se da se obraća grupi mladih akademskih feminističkih teoretičarki koje nisu ni studenti filozofije, koje bi zanimalo šta su Alti-ser, Frojd i Kripke zaista rekli, ni autsajderi, kojima je potrebno da se obaveste o prirodi njihovih projekata i upute u njihovu vrednost. Ova implicirana publika zamišlja se kao izuzetno povodljiva. Potčinjena orakularnom glasu iz tekstova Džudit Batler i ošamućena njihovom patinom visokopojmovne apstraktnosti, pretpostavljena čitateljka ne postavlja mnogo pitanja, ne traži argumente niti jasne definicije termina.

Što je još neobičnije, od implicirane čitateljke se očekuje da ne polaže mnogo ni na konačne stavove koje Batlerova iznosi o mnogim pitanjima. Jer veliki postotak rečenica u bilo kojoj knjizi Džudit Batler – naročito rečenica kojima se završavaju poglavlja – čine pitanja. Ponekad je očekivani odgovor očigle-

dan. Ali stvari često ostaju neodređene. Među neupitnim rečenicama, mnoge počinju sa “S obzirom da...”, ili “Moglo bi se reći...” – na način kojim Džudit Batler nikako ne otkriva čitaocu da li odobrava stav koji opisuje. Njeni alati su mistifikacija i hijerarhija, mistifikacija koja izmiče kritici jer vrlo malo toga zapravo tvrdi.

Uzmimo dva reprezentativna primera:

Šta za moći subjekta znači *pretpostaviti* sopstvenu subordinaciju? Da li je čin *pretpostavljanja* isto što i čin *ponovnog uspostavljanja*; ili postoji diskontinuitet između pretpostavljene moći i ponovo uspostavljene moći? Samim činom kojim reprodukuje uslove sopstvene subordinacije subjekt potvrđuje vremenski zasnovanu ranjivost koja pripada tim uslovima, tačnije, potrebama njihovog obnavljanja.

384

I:

Na takva pitanja ovde se ne može dati odgovor, ali ona nas upućuju na pravac mišljenja koji možda prethodi pitanju savesti, tačnije, pitanju koje je okupiralo Spinozu, Ničea, i, nedavno, Đorđa Agambena: Kako želju da se bude razumeti kao konstitutivnu želju? Resituirajući savest i intepelaciju unutar takvog prikaza, mogli bismo ovom pitanju dodati još jedno: kako se takva želja eksploatiše ne samo zakonom u jednini, već zakonima različitih vrsta tako da se prepuštamo

subordinaciji da bismo održali neki osećaj društvenog "bića"?

Zašto Batlerova voli da piše na ovaj izazivački, razdražujući način? Taj stil svakako nije bez prethodnika. U nekim segmentima kontinentalne filozofske tradicije, mada svakako ne u svim, prisutna je nesrećna težnja da se filozof posmatra kao zvezda koja treba da fascinira, često svojom opskurnošću, a ne kao jedan od učesnika u raspravi ravnopravnih. Kada su ideje jasno formulisane, one se mogu odvojiti od autora: možemo ih preuzeti i dalje razrađivati. Kada ostaju misteriozne (zapravo, kada nisu do kraja izrečene), ostajemo zavisni od izvornog autoriteta. Mislilac se poštuje samo zbog svoje naduvane harizme. Napeto iščekujemo sledeći potez. Kada Batlerova konačno

385

krene onim "pravcem razmišljanja", šta će nam reći? Hoćete li nam, molim vas, objasniti šta za delovanje subjekta znači pretpostavljanje sopstvene subordinacije? (Nema jasnog odgovora na ovo pitanje na vidiku, bar koliko ja mogu da vidim.) Ostaje nam utisak uma koji je tako duboko misao da se ni o čemu ne izražava olako: i tako čekamo, u strahopoštovanju, da se nešto konačno dogodi.

Na ovaj način opskurnost stvara auru važnosti. Ona služi još jednoj sa time povezanoj svrsi. Uteruje čitaoca u verovanje da, budući da nije u stanju da shvati šta se događa, mora biti da se događa nešto veoma značajno, mišljenja neobične složenosti, dok su u stvarnosti to poznate ili čak izlizane ideje, koje se tretiraju odveć simplicistički i neobavezno za otkrivanje bilo kakve nove dimenzije razumevanja. Kada se zastrašeni čitaoci knjiga Džudit Ba-

tlar jednom usude da počnu da razmišljaju na ovaj način, videće da su ideje u ovim knjigama tanke. Kada se njeni pojmovi izlože jasno i jezgrovito, vidi se, i bez previše distinkcija i argumenata, da ne stižu daleko i da nisu naročito novi. Ova opskurnost ispunjava prazninu koju ostavlja odsustvo bilo kakve stvarne kompleksnosti misli ili argumenta.

Prošle godine Batlerova je pobedila na godišnjem konkursu za najgore napisan tekst koji sponzorise časopis *Filozofija i književnost*, i to sledećom rečenicom:

Pomeranjem od strukturalističkog prikaza, u kojem se kapital shvata kao ono što struktuiraju društvene odnose na relativno homologne načine, ka pogledu na hegemoniju u kojem su odnosi moći podložni repetitiji, konvergenciji i reartikulaciji, uvodi se pitanje temporalnosti u mišljenje strukture i obeležava prelazak sa forme altiserovske teorije koja strukturalne totalitete prihvata kao teorijske objekte na onu u kojoj uvidi u kontingentne potencijale strukture inaugurišu obnovljenu koncepciju hegemonije kao povezane sa kontingentnim lokacijama i strategijama reartikulacije moći.

Mogla je da napiše: "Marksistički prikazi, koji se koncentrišu na kapital kao centralnu silu koja struktuiraju društvene odnose, opisivali su delovanje ove sile kao svuda uniformno. S druge strane, altiserovski prikazi, koji se koncentrišu na moć, vide delovanje ove sile kao šaroliko i promenljivo u vremenu." Umesto toga, ona je sklona glagoljivosti koja zahteva od

čitaoca da u dešifrovanje njene proze uloži toliko napora, da mu malo energije ostaje za ocenjivanje tačnosti njenih tvrdnji. Na ceremoniji proglašenja pobjednika urednik časopisa je primetio da je "ospkurnost ovog pisanja, koja izaziva nelagodnost, možda ono što je navelo profesora Vorena Hedžisa sa Univerziteta Južnog Oregona da opiše Džudit Batler kao 'verovatno jednu od deset najpametnijih osoba na planeti'". (Tako loše pisanje, ipak, nikako nije karakteristično za grupu teoretičara "pederske teorije" sa kojom je Džudit Batler povezana. Dejvid Halperin, na primer, piše o odnosu Fukoa i Kanta, te o grčkoj homoseksualnosti, sa uzornom filozofskom jasnoćom i istorijskom preciznošću.)

Batlerova stiže prestiž u literarnim krugovima time što je filozof; mnogi obožavatelji povezuju njen način pisanja sa filozofskom dubinom. Ali, trebalo bi postaviti pitanje pripada li ono uopšte filozofskoj tradiciji, pre nego blisko povezanim ali suprotstavljenim tradicijama sofistike i retorike. Još otkako je Sokrat razlučio filozofiju od onoga što čine sofisti i retori, filozofija je diskurs ravnopravnih koji razmenjuju argumente i protivargumente bez opskurantističkog šibicarenja. Na taj način, tvrdio je on, filozofija pokazuje poštovanje za dušu, dok manipulativni metodi onih drugih iskazuju jedno nepoštovanje. Jednog popodneva, smorena od čitanja Džudit Batler na jednom dugom letu, izvadila sam prvu verziju disertacije jedne studentkinje na temu Hjumovog shvatanja identiteta ličnosti. Odmah sam osetila kako mi se raspoloženje popravlja. Zar ne piše jasno, pomislila sam, sa zadovoljstvom i izvesnim ponosom. I taj Hjum, kakav prefinjen,

kakav blagorodan duh: kako samo poštuje inteligenciju svojih čitalaca, čak i po cenu otkrivanja sopstvenih nesigurnosti.

III

Osnovna ideja Džudit Batler, prvi put izložena u *Nevoljama roda* 1989. godine i ponavljana u svim njenim knjigama, jeste to da je rod društvena tvorevina. Naše ideje o tome šta su žene i muškarci ne reflektuju ništa što večno postoji u prirodi. Umesto toga, one se izvode iz običaja u koje su ugrađeni društveni odnosi moći.

Ova ideja, naravno, nije ništa novo. Denaturalizacija roda prisutna je već kod Platona, a značajno je populariše Džon Stjuart Mil, koji je u *Podređivanju žena* tvrdio da je "ono što se danas naziva prirodom žena u osnovi jedna artifičijelna stvar". Mil je uočio da se tvrdnje o "ženskoj prirodi" izvode iz hijerarhije moći i naslanjaju na nju: od ženskosti se pravi bilo šta što može poslužiti da se žena zadrži u podređenosti, ili, kako je on to formulisao, "porobljavanju njihovih umova". U porodici, kao i u feudalizmu, sama retorika prirode služi svrhama ropstva. "Budući da muškarci podređivanje žena smatraju univerzalnim običajem, svako udaljšavanje od ovog odnosa sasvim prirodno se ukazuje kao neprirodno... Ali, zar postoji neki oblik dominacije koji ne izgleda sasvim prirodno onima koji dominiraju?"

Mil nije bio prvi zatsupnik socijalnog konstrukcionizma. Slične ideje o besu, pohlepi, zavisti i drugim značajnim elementima naših života predstavljaju opšte mesto u istoriji filozofije još od stare Grčke. Njegovo primeni poznatih ideja socijalne konstrukcije

na problem roda bila je i još uvek je potrebna znatno kompletnija razrada; njegove sugestivne opaske još nisu izrasle u teoriju roda. Mnoge feministkinje dale su svoj doprinos artikulaciji takvog prikaza još znatno pre nego što se pojavila Batlerova.

U radovima objavljenim sedamdesetih i osamdesetih godina Ketrin Mekinon i Andrea Dvorkin tvrdile su da je konvencionalno razumevanje uloga roda način osiguravanja muške dominacije u odnosima između polova i u javnoj sferi. One su preuzele samo jezgro Milovog uvida u sferu života o kojoj viktorijski filozof nije baš mnogo toga rekao. (Ipak, nešto je rekao: Mil je već 1869. godine shvatio da je neuspeh zakonskog kažnjavanja silovanja unutar braka odredio ženu kao alatku koju koriste muškarci i tako negirao njeno ljudsko dostojanstvo.) Pre Džudit Batler, Mekinonova i Dvorkinova bavile su se feminističkom fantazijom o idiličnoj prirodnoj seksualnosti žene koja samo čeka da bude "oslobođena", i tvrdile da društvene sile sežu tako duboko da ne bismo smeli pretpostaviti da imamo pristupa takvoj ideji "prirode". Još pre Batlerove one su ukazivale na načine na koje strukture moći u kojima dominiraju muškarci marginalizuju i podređuju ne samo žene, već i one koji odabiraju istospolne odnose. One shvataju da je diskriminacija homoseksualaca i lezbejki način nametanja poznatih hijerarhijski uređenih rodni uloga; i tako su diskriminaciju homoseksualaca i lezbejki protumačile kao oblik polne diskriminacije.

Pre Batlerove, psiholog Nensi Čodorov ponudila je detaljan i ubedljiv prikaz načina na koji se rodne razlike prenose u istom obliku iz generacije u generaciju: ona tvrdi da

nam raširenost ovih mehanizama ponavljanje omogućuje da shvatimo kako nešto što je artifično može biti gotovo sveprisutno. Pre Batlerove, biolog En Fausto Sterling svojom temeljnom kritikom načina izvođenja eksperimenata kojima se navodno potvrđuje prirodnost konvencionalnih rodni distinkcija pokazuje koliko su snažno društveni odnosi moći kompromitovali objektivnost naučnika: naslov *Mitovi o rodu* (1985) sasvim je primeren za ono što je otkrila u biologiji svog vremena. (Drugi biolozi i antropolozi takođe su dali doprinose ovom poduhvatu.) Pre Batlerove, teoretičarka politike Suzan Moler Okin istraživala je ulogu prava i političke misli u konstruisanju rodne sudbine žene u porodici; i ovaj projekat se nastavlja u radu nekoliko feministkinja koje se bave pravom i političkom filozofijom. Pre Batlerove, Gejl Rubin sačinila je značajan antropološki prikaz subordinacije u *Trgovini ženama* (1975), gde izlaže vrednu analizu odnosa između društvene organizacije roda i asimetrije moći.

Šta je to što Batlerova unosi u ovaj obiman korpus radova? *Nevolje roda* i *Tela koja su značajna* ne sadrže detaljno izložene argumente protiv bioloških tvrdnji o "prirodnoj" razlici, niti prikaz mehanizama replikacije roda, pa ni prikaz zakonskog oblikovanja porodice ili detaljno ispitivanje mogućnosti za promenu u sferi zakona. Šta je onda ono što nam Batlerova nudi, a što ne bismo mogli pronaći kompletnije obavljeno u ranijim feminističkim spisima? Relativno originalan doprinos je tvrdnja da kada prepoznamo artifičnost rodni distinkcija i uzdržimo se od razmišljanja o njima kao nečemu što izražava nezavisnu prirodnu stvarnost, shvatamo i da nema ubedljivog razloga za

postojanje samo dva rodna tipa (povezana sa biološkim polovima), a ne tri ili pet ili beskonačno mnogo. "Kada se konstruisani status roda teoretizuje kao radikalno nezavisan od pola, i sam rod postaje slobodno lebdeća artifičijalna tvorevina", piše ona.

Odatle, za Batlerovu, ne sledi da možemo iznova izmišljati rodove po slobodnoj volji: ona, zapravo, smatra da postoje stroga ograničenja naše slobode. Ona ponavlja da ne bismo smeli naivno zamišljati da postoji novo sopstvo negde s one strane društva, koje čeka da se pojavi čisto i oslobođeno: "Nema sopstva koje prethodi konvergenciji ili održava 'integritet' koji prethodi njegovom izlasku na ovo konfliktno kulturno polje. Moguće je samo podizanje alatki sa mesta na kojima ih pronađemo, gde je i samo 'podizanje' određeno alatom koji pred nama leži." Ipak, Batlerova tvrdi da veštom parodijom starih kategorija možemo stvarati kategorije koje su na neki način nove. Tako je njena najpoznatija ideja, njena koncepcija politike kao parodijskog nastupanja, rođena iz osećanja (strogo ograničene) slobode koji proističe iz razumevanja da su naše ideje o rodu oblikovane silama koje su društvene, a ne biološke. Osuđeni smo na ponavljanje struktura moći u kojima smo rođeni, ali im se bar možemo podsmevati, a neki od načina podsmevanja predstavljaju subverzivne napade na originalne norme.

Ideja roda kao nastupa je najpoznatija ideja Džudit Batler, pa zato vredi zastati i podrobnije je ispitati. Ovaj pojam ona uvodi intuitivno, u *Nevoljama roda*, ne pozivajući se na teorijske prethodnike. Kasnije je poricala da je imala u vidu kvazi-teatarski na-

stup i umesto toga je povezala svoju ideju sa Ostinovim prikazom govornih činova iz *Kako delovati rečima*. Ostinova lingvistička kategorija "performativa" odnosi se na kategoriju lingvističkih iskaza koji funkcionišu, u i po sebi, kao radnje a ne kao tvrdnje. Kada (u odgovarajućoj društvenoj situaciji) kažem "Kladim se u deset dolara", ili "Izvinite", ili "Da" (pred matičarem), ili "Dajem ovom brodu ime...", ja ne izveštavam o opkladi, izvinjenju, venčanju ili ceremoniji davanja imena već to činim.

Njen analogni stav o rodu nije očevidan, pošto "nastupanje" koje je ovde u pitanju pored jezika uključuje gestove, odeću, pokret i radnje. Ostinova teza, koja je ograničena na prilično tehničku analizu jedne klase rečenica, nije od naročite pomoći Batlerovoj u razvoju njenih ideja. Zapravo, i pored toga što ona žustro odbija čitanja koja njene stavove povezuju sa pozorištem, čini se da razmišljanje o subverzivnim intervencijama na rodu u režiji Living teatra doprinosi osvetljavanju njenih ideja više nego razmišljanje o Ostinu.

Ni njen tretman Ostina nije naročito plauzibilan. Ona iznosi bizarnu tvrdnju da činjenica da je ceremonija venčanja upotrebljena kao jedan od nekoliko desetina primera performativa u Ostinovom tekstu pokazuje "da je heteroseksualizacija društvene veze paradigmatičan oblik za one govorne činove koji predstavljaju ono što imenuju". Teško. Venčanje nije za Ostina ništa više paradigmatično nego opklada ili davanje imena brodu ili izvinjenje. Njega zanimaju formalne osobenosti određenih iskaza, i nemamo razloga da pretpostavimo da njihov sadržaj ima bilo kakvog značaja za njegov argument. Obično je pogrešno učtavati

dalekosežni značaj u nasumični izbor primera koje filozofi koriste. Treba li da zaključimo da je piletina u osnovi aristotelovske vrline samo zato što Aristotel koristi niskokaloričnu ishranu kao ilustraciju za praktični silogizam? Ili da se složimo da Rolsovo korišćenje putnih planova kao ilustracije praktičnog rezonovanja pokazuje da *Teorija pravde* ima za cilj da nam pomogne u organizovanju odmora?

Ako se ovakve ekscentričnosti ostave po strani, ono što nam Batlerova poručuje svodi se na sledeće: kada postupamo i govorimo na rodnom određen način, mi ne izveštavamo samo o nečemu što je već fiksirano u svetu, već ga i aktivno konstituišemo, umnožavamo i utvrđujemo. Ponašajući se kao da postoje muška i ženska "priroda", mi saučestvujemo u stvaranju društvene fikcije da takve prirode postoje. One nikada nisu izvan onoga što činimo; mi smo ono što čini da one budu tu. U isto vreme, izvođeci ove nastupe na neznatno drugačiji način – parodijski način – možda ih možemo delimično razgraditi.

Tako se jedino mesto učešća u svetu sputanom hijerarhijom nalazi u suženim mogućnostima za odupiranje rodnim ulogama svaki put kada se one oblikuju. Kada se nađem u situaciji da glumim ženskost, mogu stvari okrenuti, zabaviti se, uraditi to na drugačiji način. Takvi reaktivni i parodijski nastupi, po njenom mišljenju, nikada ne destabilizuju širi sistem. Ona ne zamišlja masovne pokrete otpora ili kampanje za političku reformu; samo lične činovne koje izvodi mali broj upućenih glumaca. Baš kao što glumci mogu podrivati loš tekst tako što će loše rečenice izgovarati na poseban način, tako i scenario roda ostaje loš, ali glumci mogu

dobiti nešto malo slobode. Tu je osnov onoga što Džudit Batler u *Uzbuđenom govoru* naziva "ironijskim nadanjem".

Do ove tačke njene tvrdnje, mada već poznate, ostaju plauzibilne, pa čak i interesantne, mada nas već uznemirava njen uskogrudni pogled na mogućnost promene. Ali, Batlerova ovim plauzibilnim tvrdnjama o rodu dodaje dve tvrdnje koje su koliko jače toliko i spornije. Prva je tvrdnja da nema aktera iza ili ispred društvenih sila koje proizvode sopstvo. Ako ovo znači samo to da se bebe dolaze na svet određen rodnom, koji praktično odmah počinje da replikuje mužjake i ženke, tvrdnja je plauzibilna, mada ne i iznenađujuća: eksperimenti su pokazali da su načini na koje držimo bebe i obraćamo im se, načini na koje opisujemo njihove emocije, iz osnova oblikovani polom za koji nam je rečeno da mu beba pripada. (Sa istom bebom se dobacuju ako im je rečeno da je muško, ili je privijaju uz grudi ako im je rečeno da je žensko; plač se tumači kao strah ako je u pitanju devojčica, ili kao bes ako je u pitanju dečak.) Batlerova ne pokazuje naročit interes za ove empirijske činjenice, ali one idu u prilog njenoj tvrdnji.

Međutim, ako želi da kaže da bebe dolaze na svet sasvim inertne, bez ikakvih težnji i bez sposobnosti koje bi na neki način prethodile iskustvu rodnom određenog društva, to je već daleko manje plauzibilno i teže za empirijsko dokazivanje. Batlerova ne nudi nikakve dokaze i radije ostaje na visoravni metafizičke apstrakcije. (Zapravo, njeni skorašnji frejdovski radovi mogli bi dovesti do konačnog odbacivanja ove ideje: u njima se, uz pomoć Frojda, pokazuje da ipak postoje bar neki pre-socijalni impulsi i te-

žnje, ali ovaj tok misli, sasvim tipično, ostaje nedovršen.) Štaviše, tako naglašeno odbijanje pre-kulturnog učešća uskraćuje nam deo resursa koje Nensi Čodorov i drugi koriste kada pokušavaju da objasne kulturne promene na bolje.

Batlerova na kraju ipak tvrdi da posedujemo neku vrstu sposobnosti učešća, sposobnosti uključivanja u promenu i otpor. Ali, odakle ta sposobnost dolazi, ako u ličnosti nema struktura koje nisu bez ostatka proizvod moći? Možda za Batlerovu nije nemoguće da ponudi odgovor i na ovo pitanje, ali ona to svakako još nije učinila, bar ne na način koji bi bio ubedljiv za one koji veruju da ljudska bića poseduju i neke pre-kulturne želje – kao što su hrana, udobnost, znanje, opstanak – i da je ta struktura u ličnosti krucijalna za objašnjavanje našeg napredovanja kao moralnih i političkih aktera. Čitalac bi pozeleo da je vidi u duelu sa ovim stanovištem u njegovim najsnažnijim formulacijama, i da tačno čuje, jasno i bez previše žargona, zašto i na kojem mestu ih odbacuje. Poželeli bismo da je čujemo i kako govori o pravim bebama, koje, izgleda, manifestuju težnje koje od samih početaka utiču na njihovu recepciju kulturnih formi.

Njena druga jaka tvrdnja je to da je i samo telo, a naročito distinkcija između dva pola, takođe društvena konstrukcija. Ona ne misli samo da je telo na mnoge načine oblikovano društvenim normama koje određuju kakvi bi muškarci i žene morali biti; ona misli i da je činjenica da se binarna podela na polove prihvata kao fundamentalna, kao ključ za uređivanje društva, i sama samo društvena ideja koja nema osnova u telesnoj stvarnosti. Šta ta tvrdnja tačno znači, i koliko je plauzibilna?

Njeno usputno bavljenje Fukoovim nalazima o hermafroditima ukazuje nam na nervozno insistiranje društva da se svako ljudsko biće klasifikuje u jednu ili drugu kutiju, bez obzira na to koliko pojedinci odgovaraju tim kutijama, ali nam, naravno, ne pokazuje da su takvi neodređeni slučajevi naročito brojni. U pravu je kada tvrdi da smo razvili čitav niz različitih načina klasifikovanja tipova tela koji se ne fokusiraju uvek na binarnu podelu kao najpogodniju; u pravu je i kada tvrdi da su stavovi o telesnoj polnoj razlici koji su navodno zasnovani na naučnim istraživanjima u značajnoj meri projekcije kulturnih predrasuda – mada Batlerova ne nudi ništa ni približno ubedljivo kao što je to detaljan biološka analiza Fausto Sterlingove.

A opet, bilo bi previše jednostavno reći da je moć sve što telo jeste. Mogli smo imati tela ptica, dinosaurusa ili lavova, ali nemamo; i ta stvarnost određuje naše izbore. Kultura može oblikovati i preoblikovati neke aspekte naše telesne egzistencije, ali ona ne oblikuje sve njene aspekte. Kao što je Sekst Empirik još odavno primetio: “Kod čoveka mučenog glađu i žeđu nemoguće je argumentima proizvesti ubeđenje da to nije tako.” To je važna činjenica i za feminizam, pošto su nutritivne potrebe žene (a naročito potrebe tokom trudnoće i dojenja) važna feministička tema. Čak i tamo gde je u pitanju polna razlika, svakako bi bilo previše jednostavno sve otpisati kao kulturu, niti bi feministkinje trebalo da žure sa takvim širokim gestom. Žene koje trče ili igraju košarku, na primer, bile su u pravu kada su pozdravile rušenje mitova o ženskom sportu koji su bili proizvod pretpostavki kojima dominiraju mu-

škarci; ali takođe su bile u pravu u zahtevanju specijalizovanih istraživanja ženskog tela koja bi mogla doneti bolje razumevanje potreba žena u pogledu treninga, kao i sportskih povreda kod žena. Ukratko, ono što je feminizmu potrebno, a što ponekad i uspeva da izdejstvuje, jeste detaljna studija međugre telesnih razlika i kulturnih konstrukcija. Apstraktni iskazi Džudit Batler, koji lebde visoko iznad svih stvari, ne daju nam ono što nam je potrebno.

IV

391 Pretpostavimo da se najinteresantnije tvrdnje Džudit Batler do ove tačke mogu prihvatiti: to da je društvena struktura roda sveprisutna i to da se možemo opirati koristeći subverzivne i parodijske činove. Ostaju dva važna pitanja. Šta je to čemu se treba opirati, i na kom osnovu? Kakvi bi bili ti činovi otpora i šta bismo očekivali da njima postignemo?

Džudit Batler koristi nekoliko reči za koje smatra da su loše i otuda vredne pružanja otpora: “represivno”, “subordinirajuće” i “opresivno”. Ali ne daje nam empirijsku raspravu otpora od vrste koju nalazimo kod, na primer, Beri Adamsa u njegovoj fascinantnoj sociološkoj studiji *Opstanak dominacije* (1978), u kojoj se istražuju subordinacija crnaca, Jevreja, žena, homoseksualaca i lezbejki, i načini na koje su se oni borili protiv oblika društvene moći koji su ih pritiskali. Batlerova nam ne daje ni prikaz pojmova otpora i opresije koji bi mogli biti od pomoći, ako bismo se upitali čemu treba pružati otpor.

Batlerova se u ovom pogledu udaljava od ranijih feministkinja koje su zastupale stanovište društvenog konstruktivizma i koristile ideje kao što su ne-hijerarhija, jednakost,

dostojanstvo, autonomija i tretiranje ljudi kao cilja a ne kao sredstva, da bi ukazale na smernice za stvarnu politiku. Još manje je spremna da elaborira neku pozitivnu normativnu ideju. Zaista, jasno je da je Batlerova, kao i Fuko, snažno suprotstavljena normativnim idejama kao što su ljudsko dostojanstvo ili tretiranje čovečnosti kao cilja, sa obrazloženjem da su one inherentno diktatorske. Sa njenog stanovišta, trebalo bi da sačekamo i vidimo šta će sama politička borba izbaciti, a ne da njenim učesnicima unapred propisujemo stvari. Univerzalne normativne ideje, kaže ona, “kolonizuju pod znakom istog”.

Ova ideja o čekanju da se vidi šta ćemo dobiti – jednom rečju, ova moralna pasivnost – čini se plauzibilnom kod Džudit Batler jer ona prećutno pretpostavlja publiku koja slično misli i slaže se (na neki način) oko toga šta je ono što je loše – diskriminacija homoseksualaca i lezbejki, neravnopravan i hijerarhijski tretman žene – pa čak (na neki način) i o tome zašto je to loše (podređivanje jednih ljudi drugima, uskraćivanje sloboda koje bismo morali imati). Ali, ako eliminišemo ono što je pretpostavljeno, odsustvo normativne dimenzije postaje ozbiljan problem.

Pokušajte da predajete Fukoa na pravnom fakultetu, kao što sam ja pokušala, i brzo ćete otkriti da se subverzija javlja u mnogim oblicima, koji često nisu prijateljski raspoloženi prema Džudit Batler i njenim saveznicima. Jedan vispren, liberalno nastrojen student me je pitao: Zašto ne bih mogao upotrebiti te ideje da pružim otpor poreskoj strukturi, ili antidiskriminacionim zakonima, ili se možda čak pridružim nekoj miliciji? Drugi, manje na-

klonjeni liberalizmu, mogli bi se zabaviti subverzivnim izvođenjem ismevanja feminističkih komentara u učionici ili cepanja plakata udruženja studenata homoseksualaca i lezbejki. Takve stvari se događaju. One su parodijske i subverzivne. Zašto onda nisu smele i dobre?

Pa, postoje dobri odgovori i na ta pitanja, ali nećete ih pronaći kod Fukoa ili Džudit Batler. Davanje odgovora na njih zahteva raspravu o tome koje slobode i mogućnosti ljudska bića moraju imati na raspolaganju i šta bi za društvene institucije značilo da ljudska bića tretiraju kao cilj a ne kao sredstvo – ukratko, jednu normativnu teoriju društvene pravde i ljudskog dostojanstva. Jedno je tvrditi da bi trebalo da budemo skromniji u vezi sa našim univerzalnim normama i spremniji da učimo iz iskustava tlačenih naroda. Sasvim je drugo tvrditi da nam nikakve norme i nisu potrebne. Za razliku od Džudit Batler, Fuko je svojim poznim radovima pokazao da je spreman da se uhvati u koštac sa ovim problemom; njegovo pisanje i inače je inicirano snažnim osećajem tekstone društvene opresije i zla koje ona čini.

Zapravo, pravda, shvaćena kao lična vrlina, ima upravo strukturu roda iz analize Džudit Batler: ona nije urođena ili “prirodna”, ona se proizvodi ponovljenim izvođenjima (ili kako bi rekao Aristotel, učimo čineći), ona oblikuje naše namere i potiskuje neke od njih. Ova ritualna izvođenja, i sa njima povezana potiskivanja, nametnuta su aranžmanima društvene moći, što vrlo brzo otkrivaju deca koja u igri nisu spremna na saradnju. Štaviše, parodijska subverzija pravde sveprisutna je u politici, kao i u privatnom životu. Ali tu po-

stoji značajna razlika. U načelu nemamo mnogo razumevanja za takve subverzivne nastupe, i verujemo da bi mlade ljude trebalo obeshrabrivati u viđenju normi pravde u tako ciničnom svetlu. Batlerova nije u stanju da objasni na neki čisto strukturalni ili proceduralni način zašto je subverzija normi roda dobra dok je subverzija normi pravde društveno loša. Fuko je, ne treba zaboraviti, pozdravio dolazak ajatolaha. Zašto ne? I to je bio otpor i u tekstu nema ničega što bi nam pokazalo da je ova borba manje vredna od borbe za građanska prava i slobode.

To znači da se u srcu njenog shvatanje politike nalazi praznina. Ova praznina izgleda oslobađajuće, jer je čitalac implicitno ispunjava normativnom teorijom ljudske jednakosti i dostojanstva. Ali, da razjasnimo stvar: za Džudit Batler, kao i za Fukoa, subverzija je subverzija, i ona u načelu može poći na bilo koju stranu. Zapravo, njena naivno prazna politika osobito je opasna upravo za stvari do kojih drži. Jer na svakog njenog prijatelja, spremnog da se uključi u subverzivna izvođenja koja oglašavaju represivnost normi heteroseksualnog roda, dolaze desetine onih kojih bi se radije angažovali u subverzivnim izvođenjima kojima se izbegava plaćanje poreza ili narušavaju pravila nediskriminatorne politike ili krši načelo fer odnosa prema kolegama na fakultetu. Takvim ljudima bismo morali objasniti da ne mogu pružati otpor na svaki način koji im padne na pamet, jer postoje norme fer odnosa, pristojnosti i dostojanstva prema kojima je takvo ponašanje loše. Ali onda moramo artikulirati te norme – što Džudit Batler odbija da učini.

V

Šta nam tačno nudi Džudit Batler kada preporučuje subverziju? Govori nam da se angažujemo parodijskim nastupima, ali nas i upozorava da je san o konačnom bekstvu iz opresivnih struktura samo san: upravo unutar opresivnih struktura moramo pronaći male prostore za otpor, otpor koji se ne može nadati da će uspeti da izmeni ukupnu situaciju. Ovde se krije opasan kvijetizam.

Ako Batlerova samo želi da nas upozori na opasnosti fantaziranja o idiličnom svetu u kojem pol nije povezan sa ozbiljnim problemima, mogli bismo reći da je to mudro. Ipak, ona često ide mnogo dalje od toga. Ona nam govori da institucionalne strukture koje marginalizuju lezbejke i homoseksualce u našem društvu, te trajna neravnopravnost žena, nikada neće biti suštinski izmenjene; zato im se u najboljem slučaju možemo podsmevati i tražiti u njima džepove lične slobode. "Prozvana imenom koje povređuje, ulazim u socijalno postojanje, a budući da sam neizbežno povezana sa svojom egzistencijom, jer izvesni narcizam obuhvata sve što daje egzistenciju, navedena sam da prigrlim ono što me povređuje, jer me to socijalno konstituiše." Drugim rečima: Ne mogu izbeći ponižavajuće strukture, a da pri tome ne prestanem da postojim, pa je najviše što mogu učiniti podsmevanje, korišćenje jezika subordinacije za podbadanje. Kod Džudit Batler, otpor se uvek zamišlja kao lična, manje ili više privatna stvar, izvan neironijske, organizovane javne akcije za zakonsku ili institucionalnu promenu.

Nije li to kao da govorimo robu da se institucija ropstva nikada neće promeniti, ali da može pronaći načine podsmevanja i subverti-

ranja, dolaženja do lične slobode unutar ovih činova pažljivo omeđenog prkosa? Ipak, činjenica je da se institucija ropstva može izmeniti, i da je bila izmenjena – ali ne zaslugom ljudi koji su prihvatili batlerovski pogled na mogućnosti koje nam stoje na raspolaganju. Do promene je došlo zahvaljujući tome što ljudi nisu bili spremni da se zadovolje parodijskim nastupanjem: tražili su, i u izvesnom smislu dobili, društveni potres. Takođe je činjenica da su se izmenile i institucije koje oblikuju živote žena. Zakon o silovanju, koji još nije savršen, svakako se popravio; postoji zakon o seksualnom uznemiravanju, tamo gde ga nekada nije bilo; brak se više ne doživljava kao davanje muškarcu monarhističkih prava na žensko telo. Ove promene izdejtvovala su feministkinje koje nisu bile spremne da se zadovolje parodijskim nastupima kao krajnjim dometom, koje su verovala da se moć, ako je loša, treba i mora povinovati pravdi.

Džudit Batler ne samo da odbacuje takvu nadu, nego i uživa u njenoj nemogućnosti. Ona nalazi da je uzbudljivo razmišljati o nepomerivosti moći i zamišlja subverzivne rituale robinje koja je uverena da to mora i ostati. Ona nam govori – što je i centralna teza *Psihičkog života moći* – da svi erotizujemo strukture moći koje nas pritiskaju i da otuda možemo pronaći seksualno zadovoljstvo samo u njihovim okvirima. Čini se da je to razlog njenog preferiranja seksi činova parodijske subverzije u odnosu na bilo kakvu trajnu materijalnu ili institucionalnu promenu. Stvarna promena bi toliko uzdrimala našu psihu da seksualno zadovoljstvo više ne bi bilo moguće. Naš libido je tvorevina loših porobljujućih sila, pa je otuda nužno sadomazohističke strukture.

Parodijski činovi svakako nisu loša stvar, ako spadate u krug moćnih, dobro plaćenih profesora na nekom liberalnom univerzitetu. Ali upravo tu njen fokus na simboličko, njeno ponosno zanemarivanje materijalne strane života, prerasta u fatalno slepilo. Za žene koje su gladne, nepismene, obespravljene, maltretirane i silovane, nije naročito seksi da reinsceniraju, ma koliko parodijski, uslove gladi, nepismenosti, obespravljenosti, maltretiranja i silovanja. Takvim ženama bi više značili hrana, škola, glasovi i integritet njihovih tela. Nemam razloga da poverujem da sadomazohistički čeznu da se vrate u stanje koje nije dobro. Ako neke osobe ne mogu da žive bez seksi dominacije, to je tužno, ali to nije naš problem. Međutim, kada uvažena teoretičarka govori ženama u očajnom stanju da im život sprema samo ropstvo, to je surova laž, laž koja daje kompliment zlu, jer mu pripisuje daleko veću moć od one koju zaista ima.

Uzbudljivi govor, njena poslednja knjiga, u kojoj nudi analizu pravnih kontroverzi u vezi sa pornografijom i govorom mržnje, jasno pokazuje dokle njen kvijetizam može ići. Jer ona je sada spremna da kaže da čak i tamo gde je zakonska promena moguća, čak i tamo gde se već dogodila, treba poželeti da je ne bude, ne bi li se tako sačuvao prostor u kojem potlačeni mogu izvoditi svoje sadomazohističke rituale parodije.

Kao knjiga o slobodi govora, *Uzbudljivi govor* je neodgovorno loša knjiga. Džudit Batler ne pokazuje da je svesna postojanja čitavog niza stvari koje bi jedna takva teorija morala uzeti u obzir. Ona iznosi pravno besmislene stavove: na primer, tvrdi da je jedina vr-

sta govora za koju se smatra da nije zaštićena ona vrsta govora koja je prethodno definisana kao ponašanje, a ne kao govor. (Zapravo, postoje mnogi tipovi govora, od neistina u reklamama, preko klevetničkih izjava, do opscenosti kako je ona trenutno definisana, za koje se nikada nije ni tvrdilo da predstavljaju radnju a ne govor, a kojima se takođe uskraćuje zaštita Prvim amandmanom.) Džudit Batler čak tvrdi, sasvim pogrešno, da je za opscenost prosuđeno da predstavlja ekvivalent "borbenih reči". Nije po sredi to da Džudit Batler u nedostatku argumenata kojima bi podržala svoje inovativno čitanje zaobilazi široki krug slučajeva nezaštićenog govora koje bi jedna studija na temu Prvog amandmana morala obuhvatiti. U pitanju je samo to da ona jednostavno nije svesna postojanja tog širokog kruga slučajeva ili toga da njeno stanovište nije široko prihvaćeno pravno stanovište. Niko ko se bavi pravom ne bi mogao njene argumente uzeti za ozbiljno.

Ali pokušajmo da iz ove prilično tanke rasprave na temu govora mržnje i pornografije izvučemo suštinu njene pozicije. Ona se svodi na sledeće: zakonske zabrane govora mržnje i pornografije su problematične (mada im se Džudit Batler u krajnjoj instanci ipak ne suprotstavlja na neki očevidan način) jer zatvaraju prostor unutar kog povređeni mogu izvoditi svoj otpor. Izgleda da Džudit Batler pokušava da nam kaže da će u slučaju da se prekršaj sankcionišu kroz pravni sistem ostati manje prilika za neformalni protest; možda čak i to da će u slučaju da se broj ovakvih prekršaja zbog njihove nezakonitosti smanji, samim tim biti ređe i prilike da se protiv njih bunimo.

Pa, da. Zakon zaista zatvara ove prostore. Govor mržnje i pornografija su ekstremno komplikovana pitanja o kojima feministkinje imaju različita mišljenja. (Ipak, suprotna stanovišta treba iznositi sa preciznošću: Džudit Batler iznosi stanovište Mekinonove prilično nemarno, tvrdeći da ona zagovara “uredbe protiv pornografije” i implicirajući, uprkos tome što Mekinonova to eksplicitno poriče, da ovo uključuje neki oblik cenzure. Džudit Batler nigde ne pominje da Mekinonova zapravo zagovara građanske odštetne postupke i tužbe koje bi konkretne žene oštećene pornografijom pokretale protiv njenih proizvođača i distributera.)

Ali, argument koji Džudit Batler iznosi svojim implikacijama znatno nadilazi slučajeve govora mržnje i pornografije. Čini se da ona ne zagovara kvijetizam samo u ovim oblastima, već se zalaže za jedan znatno uopšteniji pravni kvijetizam – ili, zapravo, radikalni liberalizam. Otprilike ovako: rešimo se svega, od građevinskih propisa do zakona o ne-diskriminaciji i silovanju, jer se takvim propisima sužava prostor u kojem oštećeni stanari, žrtve diskriminacije i silovane žene mogu izvoditi svoj otpor. Što nije argument koji koriste radikalni liberali kada se suprotstavljaju građevinskim propisima i antidiskriminatornim zakonima; čak i oni povlače crtu kada stignu do silovanja. Ali zaključci konvergiraju.

Za slučaj da Džudit Batler odgovori da se njen argument odnosi samo na govor (a ništa u tekstu nam ne daje povoda za takvo ograničavanje, s obzirom na asimilaciju štetnog govora u ponašanje), možemo joj odgovoriti u domenu govora. Ne bi li trebalo ukinuti i zakone o lažima u reklamama i zakone protiv neli-

cencirane medicinske pomoći, jer se njima sužava prostor za otpor koji će izvoditi otrovani potrošači i osakaćeni pacijenti. I ovde, ukoliko Džudit Batler nije spremna da odobri ovakva proširenja, Džudit Batler mora postaviti svoj argument tako da napravi razliku između njenih slučajeva i ovih slučajeva, mada nije izvesno da joj njena pozicija omogućuje da takvu distinkciju napravi.

Za Batlerovu, sam čin subverzije je tako fascinant, tako seksi, da mogućnost da svet zaista postane bolji deluje kao ružan san. Kako je dosadno biti ravnopravan! Nema potčinjavanja, nema radosti. Na ovaj način njena pesimistička erotska antropologija daje podršku amoralnoj anarhističkoj politici.

VI

Kada uočimo kvijetizam svojstven Džudit Batler, dobijamo ključeve za razumevanje njene uticajne fascinacije kostimima i oblačenjem u odeću suprotnog pola kao paradigama feminističkog otpora. Njeni sledbenici razumeju njen prikaz korišćenja kostima kao da ovaj implicira da takvi nastupi pružaju ženama mogućnost da budu smeće i subverzivne. Nisam opazila kod Džudit Batler nijedan pokušaj da se takva čitanja ospore.

Ali šta se ovde, zapravo, dešava? Žena obučena kao muškarac teško da predstavlja neku novost. Zapravo, čak i u vreme kada je to bilo nešto novo, u devetnaestom veku, žena odevena kao muškarac bila je nešto prilično staro, jer je postojeće stereotipe i hijerarhije muško-ženskog društva samo replikovala u lezbejskom svetu. Šta je onda ovde, mogli bismo se zapitati, parodijska subverzija, a šta zabava

prosperitetne srednje klase? Nije li hijerarhija u kostimu i dalje hijerarhija? I da li je zaista istina (kao što *Psihički život moći* izgleda zaključuje) da su dominacija i subordinacija uloge koje žene moraju igrati u svakoj sferi? Ako ne ulogu subordinacije, onda ulogu muške dominacije?

Ukratko, oblačenje tuđe odeće je star i pohaban scenario – kao što nas i Džudit Batler obavještava. Ipak, želeli bismo da ovaj scenario vidimo kao subvertiran, podmlađen znalačkim simboličkim krojačkim gestovima onih koji ga praktikuju; ali opet se moramo zapitati o tome koliko je ovo zaista novo ili subverzivno. Uzmimo kao primer parodiju batlerijanske parodične feministkinje kod Andree Dvorkin (u romanu *Milost*), koja sa svoje udobne i bezbedne akademske pozicije objavljuje:

Ideja da se dešavaju loše stvari je i propagandistička i sasvim neadekvatna... Da bismo razumeli život žene moramo afirmisati skrivene ili opskurne dimenzije zadovoljstva, neretko u bolu, i izbora, često pod prinudom. Moramo razviti sposobnost uočavanja tajnih znakova – na primer, odeće koja je više od odeće ili ukrasa, ili pobune skrivene iza navodnog konformizma. Nema žrtve. Postoji možda samo manjak znakova, utisak konformizma koji jednostavno maskira dublji nivo na kojem se izbori odigravaju.

Prozom koja nimalo ne liči na Džudit Batler ovaj pasus zahvata ambivalencije implicirane autorke iz nekih od njenih spisa, koja nalazi zadovoljstvo u prekršajima dok svoje teoretsko

oko odlučno okreće od materijalne patnje žena koje su gladne, nepismene, maltretirane, prebijane. Nema žrtve. U pitanju je samo manjak znakova.

Džudit Batler sugeriše svom čitateljstvu da je ovaj lukavi način da se produži *status quo* jedini scenario otpora koji život nudi. Pa, nije baš tako. Pored toga što nudi mnoge druge načine da budemo humani u sopstvenom životu, izvan tradicionalnih normi dominacije i potčinjavanja, život čini mogućim i brojna scenarija otpora koja se ne fokusiraju narcistički na lične samoprezentacije. Takva scenarija uključuju feministkinje (i druge, naravno) u građenje zakona i institucija, bez mnogo umovanja o tome kako žene prikazuje svoja tela i svoju rodnu prirodu: ukratko, oni uključuju načine rada u korist onih koji pate.

Velika tragedija nove feminističke teorije u Americi jeste gubitak osećaja posvećenosti javnom. U ovom smislu, sebi okrenuti feminizam Džudit Batler je ekstremno američki, i nije neobično što se odlično primio, ovde gde se uspešni pripadnici srednje klase radije koncentrišu na kultivisanje sopstva nego na razmišljanje koje bi na neki način moglo poboljšati materijalni položaj drugih. Ipak, čak i u Americi, teoretičari imaju mogućnost da se posvete javnom dobru i tako nešto postignu.

Mnoge feministkinje se još uvek bave teorijom na način koji podržava materijalnu promenu i reaguje na situaciju onih koji su najugroženiji. Ipak, sve više, akademski i kulturni trendovi se okreću pesimističkom koketiranju koje nam predstavljaju Džudit Batler i njene sledbenice. Batlerovski feminizam je na mnogo načina lakši od starog feminizma. Priča

396

nam priče o nadarenim mladim ženama koje nisu morale da rade na izmeni zakona ili prehranjivanju gladnih ili napadanju moći teorijom povezanom sa materijalnom politikom. One se mogu baviti politikom u sigurnosti svojih kabineta, ostajući na simboličkom nivou, čineći subverzivne činove uperene protiv moći kroz govor i gest. To je, tvrdi ova teorija, otprilike sve što nam stoji na raspolaganju kada je u pitanju politička akcija. A još je uzbudljivo i seksi.

Na neki mali način, naravno, ovo je politika nade. Ona upućuje ljude da odmah, bez ugrožavanja svoje sigurnosti, mogu učiniti nešto hrabro. Ali hrabrost je samo gestualna, i utoliko što ideal Džudit Batler ukazuje na to da su ovi simbolički gestovi zapravo politička akcija, nada koja se nudi je lažna. Time se ne mogu nahraniti gladne žene ili zaštititi prebijane žene, niti dati pravda žrtvama silovanja ili zakonska zaštita homoseksualcima i lezbejkama.

U krajnjoj instanci, u srcu veselog preduzeća Džudit Batler krije se očaj. Velika nada, nada u svet stvarne pravde, gde zakoni i institucije štite jednakost i dostojanstvo svih građana, konačno je napuštena, čak učinjena seksualno smarajućom. Pomodni kvijetizam Džudit Batler predstavlja razumljiv odgovor na teškoće ostvarivanja pravde u Americi. Ali to je pogrešan odgovor. Odgovor koji saraduje sa zlom. Feminizam traži više i žene zaslužuju bolje.

Izvornik: Martha Nussbaum, "The Professor of Parody", *New Republic* (220/8/),
February 22, 1999, str. 37-45.